

УДК 371.671.11:572

Вашенко Лідія Семенівна

кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник
лабораторії оцінювання якості освіти Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна
vaschenko_ls@ukr.net

УМІННЯ ВЧИТИСЯ — КЛЮЧОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті подано результати експериментального дослідження рівня сформованості у десятикласників уміння вчитися. В умовах розвитку інформаційного суспільства особливого значення набуває формування компетентності, яка визначається здатністю людини здобувати знання, мобілізувати їх і використовувати у конкретній ситуації. У ході дослідження були визначені взаємопов'язані складові компетентності вміння вчитися, які інтегрують мотиваційні, соціальні, когнітивні та метакогнітивні аспекти процесу навчання. Використовуючи модель компетентності з такими елементами, школярам було запропоновано за 12-бальною шкалою визначити рівень їх власного вміння вчитися за такими складовими: здатність осмислювати важливість навчального процесу; уміння планувати навчальний процес; уміння його організувати; здатність аналізувати й оцінювати результати навчання.

Ключові слова: уміння вчитися; компетентність; кореляція; кластерний аналіз.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. У контексті модернізації шкільної освіти особливого значення набуває формування компетентності, яка визначається здатністю людини здобувати знання, мобілізувати їх та використовувати у конкретній ситуації. В умовах розвитку інформаційного суспільства ми все частіше говоримо про запит ринку праці на новий результат шкільної освіти. І пов'язано це з тим, що знання, з якими учень залишає школу, швидко старіють. Звідси — важливе завдання шкільної освіти — навчити учнів вчитися і використовувати знання у різних сферах життєдіяльності. У багатьох країнах напрацьований досвід роботи щодо навчання вчитися. Наприклад, у Бельгії розвиток навичок навчання як окремих предмет включено до шкільних навчальних планів. У школах Німеччини використовують спеціальні анкети й інструкції, які стимулюють школярів до обдумування результатів свого навчання, здатності планувати навчальний процес, оцінювати свої можливості тощо. У Нідерландах проводять тестування підлітків для виявлення у них здібностей використовувати знання й уміння для щодо розв'язання життєвих проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічна громадськість визнала і сприйняла той факт, що важливою умовою сучасного етапу розвитку освіти є формування у школярів ключової компетентності — уміння вчитися. Однак, зміст цієї компетентності критеріально не визначений і тому існує різне тлумачення цього поняття. Так, Рекомендації європейського парламенту та європейської Ради від 18 грудня 2006 р. щодо ключових компетентностей для навчання упродовж життя визначили уміння вчитися — як вміння організувати власне навчання як індивідуально, так і у групах, ефективно управляючи часом й інформацією [1].

Відповідно до цих Рекомендацій уміння вчитися передбачає:

- набуття фундаментальних знань та умінь. Функціональна грамотність;
- спроможність оперувати числами й ІКТ;
- здобуття знань, їх обробка і засвоєння;

- здатність організовувати власне навчання. Співпрацювати з іншими у рамках навчального процесу;
- здатність використовувати здобуті знання, життєвий досвід у різних життєвих контекстах;
- уміння оцінювати результати власного навчання.

На думку американського вченого М. Ноулза [6] уміння вчитися невіддільне від самостійного, саморегулятивного навчання. Саме урегульована діяльність є процесом, за якого людина відчуває потребу до навчання, визначає його мету, мобілізує людські і матеріальні ресурси, підбирає відповідні стратегії навчання і контролює його результати.

Дослідження О. Я. Савченко [4] свідчать про те, що вчитися уміє той учень, який:

- сам виявляє мету діяльності, або приймає поставлену учителем;
- виявляє зацікавленість у навчанні, докладає вольових зусиль;
- організовує свою працю для досягнення результату;
- відвиває і знаходить потрібну інформацію для виконання учбової задачі;
- виконує інтелектуальні і практичні дії, прийоми, операції на репродуктивному і творчому рівнях;
- володіє вміннями й навичками самоконтролю та самоосвіти;
- усвідомлює результативність своєї діяльності.

Психологи [5] стверджують, що вміння вчитися передбачає подане далі.

1. *Рефлексивні дії*, які необхідні для розпізнання учнем завдання, з'ясування, яких засобів не вистачає для його виконання, пошук відповіді на перше запитання самоосвіти: чому вчитися? Відокремити відоме від невідомого, розуміння того, що ти не знаєш.

2. *Продуктивні дії* — необхідні для відповіді на друге запитання самонавчання — як отримати знання, яких не вистачає. Формула навчальної ініціативи «У мене вийде, якщо я буду знати та уміти наступне...». У цьому випадку дитина сама виходить за межі свого знання і формулює гіпотезу про спосіб дії, якого не вистачає. Лише у навчальній співпраці народжується суб'єкт навчальної діяльності — той, хто вміє вчити себе: фіксувати межі своїх можливостей і, виходячи за їх межі, вказувати вчителю, яка допомога йому потрібна. Тут важлива роль належить вчителю, який, маючи відповідні знання й уміння, зможе їх передати. Тобто важливою умовою формування уміння вчитися є цілеспрямована систематична навчальна діяльність.

Різні погляди на складові уміння вчитися [2] об'єднує те, що в основі нього лежить навчальна діяльність, яка складається з певних послідовних дій. Щоб почати себе змінювати, учень має цього захотіти, дати собі відповідну установку — сформулювати мету. Як це може відбутися? Певно, якщо дитина чогось не знає і захоче знати, зрозуміє, що для нього це важливо. Це знання про незнання може виникнути тоді, коли учень починає діяти й у нього виникають певні труднощі. За результатами навчальної діяльності здійснюється самоконтроль і самооцінка (табл. 1).

Таблиця 1

Модель уміння вчитися

Складові вміння вчитися	Зміст складової
Самовизначення	Мотивація навчальної діяльності, пошук відповіді на запитання: «Чого я не знаю?»
Пробні дії	Здійснюються самостійно учнем, який усвідомлює, що отримав завдання, яке певною мірою схоже на ті, що він виконував, але є й нові елементи. Тобто формується «знання про незнання»
Подолання труднощів (рефлексія)	Фіксування труднощів, розуміння, чому вони виникли, вибір адекватного способу для їх подолання (віднайти новий спосіб

	розв'язання завдання, вибір способу дії)
Самоконтроль	Співставлення результату навчальної діяльності та її мети діяльності (перевірка як засвоєний новий спосіб дії)
Самооцінка	Визначення, чи досягнута загальна мета і якою мірою (включення нового знання у систему знань).

На основі досліджень литовських вчених [3] розроблено модель компетентності уміння вчитися (таблиця 2). Вона складається з 4-х взаємопов'язаних складових, які інтегрують мотиваційні, соціальні, когнітивні (здатність до розумової, мислительної переробки інформації) та метакогнітивні (пізнання світу через пізнання механізмів самого пізнання) аспекти процесу навчання.

Таблиця 2

Модель компетентності уміння вчитися

№	Назва складової вміння вчитися	Зміст
1.	Поняття й осмислення важливості уміння вчитися	Створення передумов для самонавчання. Формування потреби самонавчання, яка може виникнути на основі внутрішньої і зовнішньої мотивації
2.	Уміння самостійно планувати навчальний процес	
2.1	Здатність визначити навчальні цілі	Важлива складова уміння вчитися, яка допомагає з'ясувати, що учень хоче досягти, які результати отримати
2.2	Відібрати стратегії для досягнення запланованих цілей	Учень на когнітивному рівні розуміє різноманітність існуючих стратегій, але обирає потрібну для досягнення мети і поєднання її з існуючим вже досвідом
3.	Здатність самостійно організувати навчальний процес	Містить 5 основних елементів. 1. Здатність планувати часові ресурси, тобто вибрати вдалий час для ефективної роботи і відпочинку. 2. Створення сприятливого навчального середовища. 3. Зосередження уваги на навчанні, мобілізація внутрішніх сил на цілеспрямоване і свідоме навчання, активізація вже набутих знань. 4. Пошук і відбір інформаційних джерел як додаткового навчального матеріалу. 5. Вибір стратегій навчання: застосування методів навчання, які ґрунтуються на знаннях про індивідуальні типи інтелекту і стилів навчання; використання стратегій дієвого запам'ятовування, включаючи способи отримання інформації, її обробки й використання на практиці; контроль засвоєння навчального матеріалу, спостереження за індивідуальними успіхами у навчанні, розумінні навчального матеріалу
4.	Здатність адекватно оцінити і проаналізувати навчальний процес (метакогнітивний аналіз)	Можливість учня визначити відмінність між запланованою метою навчання й отриманими результатами. Здатність зрозуміти свої здібності й можливості у виявленні і розв'язанні проблем, контролювати ефективність обраних стратегій навчання, давати оцінку цим діям, враховуючи успіхи і невдачі

Здатність здійснювати метакогнітивний аналіз є не лише останнім елементом усього циклу, але є ниткою, яка пов'язує завершення з початком нового циклу, тому що, як свідчить практика, процес формування вміння вчитися є круговим процесом. На основі осмислення досягнень у навчанні і причин, що призвели до конкретних результатів, плануються нові завдання і цикл починається знову до досягнення нових результатів [3].

Метою статті є спроба розглянути різні погляди на складові компетентності вміння вчитися; представити результати експериментального дослідження щодо рівня сформованості уміння вчитися у десятикласників.

2. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Під час дослідження були використані такі методи. Порівняльний аналіз джерел наукової педагогічної літератури, інтерпретація, формулювання висновків. Кількісний метод дослідження — опитування у письмовій формі — анкета, розроблена автором статті з метою дослідити здатність десятикласників оцінити за 12-бальною шкалою уміння вчитися на рівні компетентності. Статистичні методи аналізу: лінійна кореляція Пірсона між коефіцієнтом змінних (r) для визначення статистично значимих зв'язків між змінними і міцність цих зв'язків. Окрім того, з метою ширшого аналізу результатів, ми використали метод кластерного аналізу

В опитуванні взяли участь 108 учнів десятих класів ліцею №17 м. Хмельницького, які навчаються за різними профілями.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Використовуючи модель компетентності уміння вчитися, розроблену на основі дослідження литовських учених, ми вивчили думку десятикласників Хмельницького ліцею № 17 щодо їх самооцінки здатності вчитися. Школярам було запропоновано за 12-бальною шкалою визначити рівень їх власного уміння вчитися за такими складовими: здатність осмислювати важливість навчального процесу; уміння планувати навчальний процес; уміння його організувати; здатність аналізувати й оцінювати результати навчання.

Таблиця 3

Кореляція між складовими компетентності уміння вчитися

Складові компетентності уміння вчитися	Осмилення важливості навчального процесу	Планування навчального процесу	Організація навчального процесу	Оцінювання й аналіз навчального процесу	Середній бал таблиця
Осмилення важливості навчального процесу	1				
Планування навчального процесу	0,35	1			
Організація навчального процесу	0,42	0,61	1		
Оцінювання й аналіз навчального процесу	0,36	0,62	0,74	1	
Середній бал таблиця	0,16	0,13	0,22	0,37	1

Аналіз результатів опитування десятикласників свідчить про те, що найбільше корелюють (табл. 3) здатність школярів організувати власне навчання й аналізувати

результати своєї навчальної діяльності ($r=0,74$ $p < 0,95$). Окрім того, виявлено сильні кореляції між умінням десятикласників планувати свою навчальну діяльність й організувати її ($r=0,61$ $p < 0,95$); організувати своє навчання й оцінювати його результати ($r=0,62$ $p < 0,95$). Найбільш слабкі зв'язки з іншими складовими компетентності уміння вчитися виявилися у здатності десятикласників осмислювати важливість навчання. Зв'язку між складовими уміння вчитися і середнім балом табеля практично не виявлено. Дещо різними виявилися оцінки десятикласників, які навчаються у класах різного профілю, щодо особистого уміння вчитися.

Таблиця 4

Кореляція між складовими компетентності уміння вчитися учнів фізико-математичного профілю навчання

Складові компетентності уміння вчитися	Осмилення важливості навчального процесу	Планування навчального процесу	Організація навчального процесу	Оцінювання й аналіз навчального процесу	Середній бал табеля
Осмилення важливості навчального процесу	1				
Планування навчального процесу	0,09	1			
Організація навчального процесу	0,098	0,59	1		
Оцінювання й аналіз навчального процесу	0,27	0,68	0,58	1	
Середній бал табеля	0,07	0,17	0,30	0,31	1

Так, результати опитування десятикласників, які навчаються у класі фізико-математичного профілю (табл. 4) свідчать про те, що у них найбільше корелюють уміння планувати власний навчальний процес й оцінювати результати своєї навчальної діяльності ($r = 68$ $p < 0,95$). Також виявлено кореляцію між умінням планувати навчальний процес й організувати навчання ($r=0,59$ $p < 0,95$). Окрім того, виявлено кореляцію між здатністю оцінювати й аналізувати результати своєї навчальної діяльності ($r=0,58$ $p < 0,95$) й умінням організувати навчання. Практично відсутні зв'язки у здатності десятикласників осмислювати важливість навчання з іншими складовими компетентності уміння вчитися. Зв'язку між складовими компетентності уміння вчитися і середнім балом табеля практично не виявлено.

Таблиця 5

Кореляція між складовими компетентності уміння вчитися учнів гуманітарного профілю навчання

Складові компетентності уміння вчитися	Осмилення важливості навчального процесу	Планування навчального процесу	Організація навчального процесу	Оцінювання й аналіз навчального процесу	Середній бал табеля
Осмилення важливості навчального процесу	1				

Планування навчального процесу	0,30	1			
Організація навчального процесу	0,68	0,45	1		
Оцінювання й аналіз навчального процесу	0,45	0,15	0,61	1	
Середній бал таблиця	0,31	-0,23	0,15	0,17	1

На відміну від учнів фізико-математичного класу, відповіді учнів гуманітарного профілю (табл. 5) свідчать про те, що у них існує кореляція між здатністю осмислювати важливість навчального процесу й організувати навчальну діяльність ($r = 68$ $p < 0,95$). Окрім того, здатність організувати власний навчальний процес корелює з умінням оцінювати результати своєї навчальної діяльності ($r = 61$ $p < 0,95$). Виявлено слабку кореляцію між умінням школярів осмислювати важливість навчального процесу й оцінювати результати навчального процесу ($r = 45$ $p < 0,95$); здатністю планувати свій навчальний процес й організувати навчання ($r = 45$ $p < 0,95$). Зв'язку між складовими компетентності уміння вчитися і середнім балом таблиця десятикласників також практично не виявлено.

Таблиця 6

Кореляція між складовими компетентності уміння вчитися учнів хіміко-біологічного профілю навчання

Складові компетентності уміння вчитися	Осмилення важливості навчального процесу	Планування навчального процесу	Організація навчального процесу	Оцінювання та аналіз навчального процесу	Середній бал таблиця
Осмилення важливості навчального процесу	1				
Планування навчального процесу	0,53	1			
Організація навчального процесу	0,45	0,73	1		
Оцінювання й аналіз навчального процесу	0,42	0,68	0,85	1	
Середній бал таблиця	0,35	0,13	0,34	0,58	1

Дещо інші результати показали учні хіміко-біологічного профілю. Як видно з табл. 6, найбільше корелюють уміння школярів організувати своє навчання й аналізувати результати своєї навчальної діяльності ($r=0,85$ $p<0,95$). Сильними виявилися також кореляції між здатністю учнів планувати навчальну діяльність й організувати навчальний процес ($r=0,73$ $p < 0,95$); здатністю планувати навчальну діяльність і оцінювати й аналізувати її результати ($r=0,68$ $p < 0,95$); Дещо слабше корелює здатність школярів осмислювати важливість навчального процесу з іншими складовими компетентності уміння вчитися. Окрім того, виявлено кореляцію між

середнім балом таблицю і здатністю аналізувати результати своєї навчальної діяльності ($r=0,58$ $p < 0,95$).

Таблиця 7

Кореляція між здатністю школярів осмислювати важливість навчального процесу і іншими складовими компетентності вміння вчитися

Складові вміння Осмислювати важливість навчального процесу	Складові компетентності вміння вчитися		
	Планування навчального процесу	Організація навчального процесу	Оцінювання й аналіз навчального процесу
Для мене важливо:			
Отримати глибокі знання для життя	0,42	0,50	0,54
Скласти ДПА	0,17	0,14	0,01
Скласти ЗНО	0,14	0,29	0,25
Здобути професію	0,10	0,15	0,06
Не відстати від однокласників	0,26	0,08	0,18
Виконувати вимоги вчителів	0,24	0,10	0,03
Досягти схвалення батьків	0,23	0,09	0,02
Уникнути покарання	0,24	0,10	0,16
Отримати інтелектуальне задоволення	0,15	0,23	0,24

Аналіз взаємозв'язку здатності осмислювати навчальний процес з іншими складовими компетентності вміння вчитися (табл. 7) свідчить, про те, що сильні зв'язки існують між бажанням школярів отримати глибокі знання для життя та іншими складовими компетентності вміння вчитися. Такі види мотивації до навчання як здобуття професії, не відставання від однокласників, виконання вимог учителів, уникнення покарання не впливають на їх здатність планувати навчальний процес, організувати його та оцінювати власні результати навчання.

Таблиця 8

Кореляція між здатністю школярів планувати навчальний процес та іншими складовими компетентності вміння вчитися

Складові вміння планувати навчальний процес	Складові компетентності вміння вчитися		
	Осмислення важливості навчального процесу	Організація навчальног о процесу	Оцінювання й аналіз навчального процесу
Я можу:			
Планувати навчальну задачу, її кінцеву мету	0,21	0,36	0,46
Прогнозувати результати виконання завдань	0,31	0,55	0,64
Готувати робоче місце відповідно до завдання	0,16	0,20	0,23
Планувати хід виконання	0,26	0,59	0,50

завдання			
Обирати раціональний спосіб розв'язання задачі	0,13	0,55	0,51
Здійснювати самоконтроль своїх навчальних дій	0,19	0,26	0,48
Здійснювати самооцінку своєї роботи	0,16	0,48	0,28
Керувати роботою групи або колективу однокласників	0,19	0,21	0,62

Як видно з табл. 8, виявлені сильні кореляції між здатністю школярів прогнозувати результати виконання завдань й оцінювати результати навчального процесу ($r=0,64$ $p < 0,95$); між здатністю прогнозувати результати виконання завдань і здатністю організувати навчання ($r=0,55$ $p < 0,95$). Уміння обирати раціональний спосіб розв'язання задачі корелює із здатністю учнів організувати навчальний процес ($r=0,55$ $p < 0,95$) й оцінювати його результати ($r=0,51$ $p < 0,95$). Здатність планувати хід виконання завдань також корелює з умінням учнів організувати навчальний процес ($r=0,59$ $p < 0,95$) й оцінювати результати навчання ($r=0,51$ $p < 0,95$). Виявлено сильну кореляцію між здатністю керувати роботою групи учнів й оцінювати результати власного навчання ($r=0,62$ $p < 0,95$). Не виявлено зв'язків між здатністю планувати навчальну задачу й осмислювати важливість навчального процесу.

Таблиця 9

Кореляція між здатністю школярів організувати навчальний процес та іншими складовими компетентності уміння вчитися

Складові організації навчального процесу	Складові компетентності уміння вчитися		
	Осмилення важливості навчального процесу	Планування навчального процесу	Оцінювання й аналіз навчального процесу
Я можу:			
Зосередити увагу на навчанні	0,53	0,28	0,36
Самостійно знаходити додатковий навчальний матеріал	0,33	0,48	0,66
Спіратися на власний досвід у навчанні	0,36	0,38	0,54
Брати участь у навчальному діалозі	0,29	0,36	0,40
Готувати повідомлення	0,18	0,46	0,52
Оцінювати відповіді однокласників	0,20	0,37	0,51
Самостійно опрацювати параграф підручника	0,28	0,17	0,32
Виокремити головне у навчальному тексті	0,09	0,38	0,31
Скласти завдання до тексту	0,26	0,54	0,52

Як видно з табл. 9, окремі складові уміння організувати навчання корелюють із складовими уміння вчитися. Так, наприклад здатність зосереджувати увагу на навчанні корелює з умінням осмислювати важливість навчального процесу ($r=0,53$ $p < 0,95$).

Уміння самостійно знаходити додатковий навчальний матеріал сильно корелює із здатністю десятикласників оцінювати й аналізувати результати виконання навчальної задачі ($r=0,66$ $p < 0,95$). З цим умінням корелює також уміння спиратися у навчанні на власний досвід ($r=0,54$ $p < 0,95$), здатність готувати повідомлення ($r=0,52$ $p < 0,95$), оцінювати відповіді однокласників ($r=0,51$ $p < 0,95$) і складати завдання до тексту ($r=0,52$ $p < 0,95$). Окрім того, уміння складати завдання до тексту корелює також із здатністю планувати навчальну задачу ($r=0,54$ $p < 0,95$). Встановлено слабкі зв'язки між здатністю планувати навчальну задачу і самостійно знаходити додатковий навчальний матеріал ($r=0,48$ $p < 0,95$), готувати повідомлення ($r=0,46$ $p < 0,95$). Здатність оцінювати й аналізувати виконання навчальної задачі тією чи іншою мірою корелює з усіма складовими уміння організувати навчання.

Таблиця 10

Кореляція між здатністю школярів оцінювати й аналізувати результати навчального процесу та іншими складовими компетентності уміння вчитися

Складові уміння оцінювати й аналізувати результати навчального процесу	Складові компетентності уміння вчитися		
	Осмислення важливості навчального процесу	Планування навчального процесу	Організація навчального процесу
Я можу:			
Встановлювати відповідність між поставленими цілями й отриманим результатом у виконанні навчального завдання	0,33	0,35	0,44
Оцінити свої здібності і можливості щодо виконання навчальних завдань	0,28	0,52	0,37
Розв'язувати навчальні проблеми	0,26	0,43	0,56
Критично сприймати свої успіхи	0,17	0,36	0,47
Оцінювати причини невдач у навчальній діяльності	0,16	0,28	0,50

Складові оцінювання й аналізу результатів навчального процесу (табл. 10) корелюють з умінням організувати навчальний процес. Мова йде про уміння розв'язувати навчальні проблеми ($r=0,56$ $p < 0,95$), оцінювати причини невдач у навчанні ($r=0,50$ $p < 0,95$). Уміння учнів планувати навчальну задачу корелює також із здатністю оцінити свої здібності і можливості щодо виконання навчальних завдань ($r=0,52$ $p < 0,95$) і частково з умінням розв'язувати навчальні проблеми ($r=0,43$ $p < 0,95$).

З метою розширення можливості аналізу отриманих у дослідженні даних щодо оцінювання десятикласниками свого уміння вчитися, ми використали метод кластерного аналізу. Він дозволяє краще структурувати відповіді школярів. Кластерна структура відповідей, що зображена на рис. 1 свідчить про те, що до першого кластера об'єдналися школярі, для яких найбільшу мотиваційну важливість навчання мають складання ЗНО, вступ до ВНЗ та здобуття професії. До них приєднуються ті, хто вважає важливим отримати глибокі і міцні знання для життя. На нашу думку, причини цих поєднань є очевидними. До одного кластера об'єдналися також школярі, для яких мотиваційною складовою навчання є складання ДПА і виконання вимог батьків. Досить

віддаленими і не об'єднаними у кластери є відповіді — досягти схвалення батьків, не відстати від однокласників у навчанні, уникнути покарання за погане навчання.

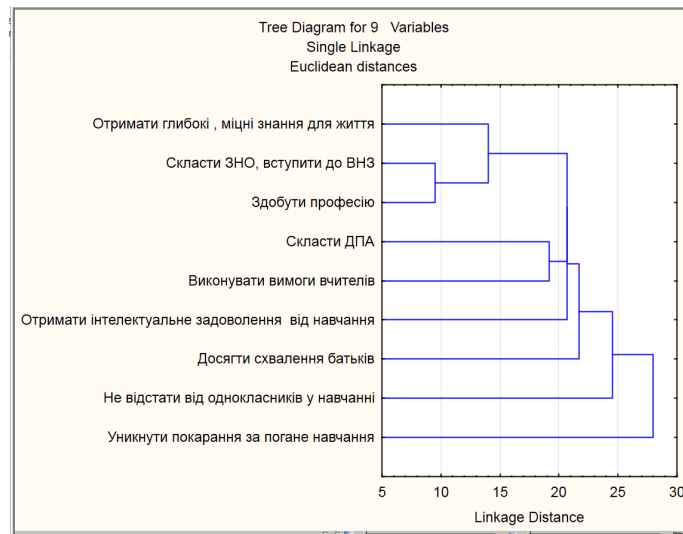


Рис. 1. Кластерне дерево відповідей десятикласників на запитання щодо осмислення важливості навчального процесу (мотивації навчальної діяльності)

У блоці відповідей щодо здатності школярів планувати свій навчальний процес (рис. 2) до першого кластера об'єдналися десятикласники, які високо оцінюють свою здатність планувати хід виконання завдань й обирати раціональний спосіб їх розв'язання. До другого кластера на незначному віддаленні об'єдналися школярі, які уміють прогнозувати результати виконання завдань і здійснювати самооцінку своєї роботи. Найвіддаленішими є відповіді учнів щодо їх здатності керувати роботою групи чи колективу однокласників.

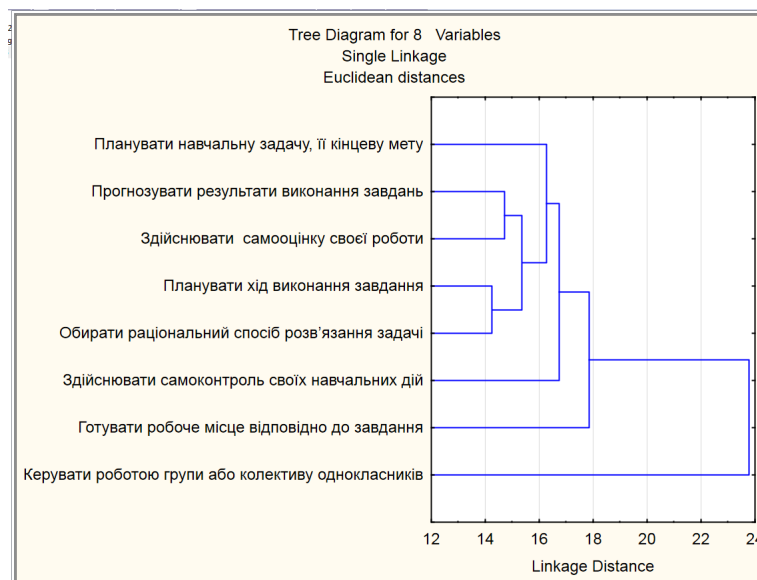


Рис. 2. Кластерне дерево відповідей десятикласників на запитання щодо уміння планувати навчальний процес

Кластерна структура відповідей школярів (рис. 3) щодо їх здатності організувати навчальний процес дає можливість зробити висновок про те, що до першого кластера об'єдналися школярі, які можуть брати участь у навчальному діалозі й оцінювати відповіді однокласників. На певному віддаленні до них приєднуються учні, які уміють спиратися на власний досвід у навчанні і здатні зосередитися на навчанні. На значному віддаленні об'єднані у кластер також десятикласники, які можуть виокремлювати у тексті головне і складати завдання до тексту. Віддалені і не поєднані виявилися варіанти відповідей щодо уміння готувати повідомлення і самостійно опрацювати параграф підручника.

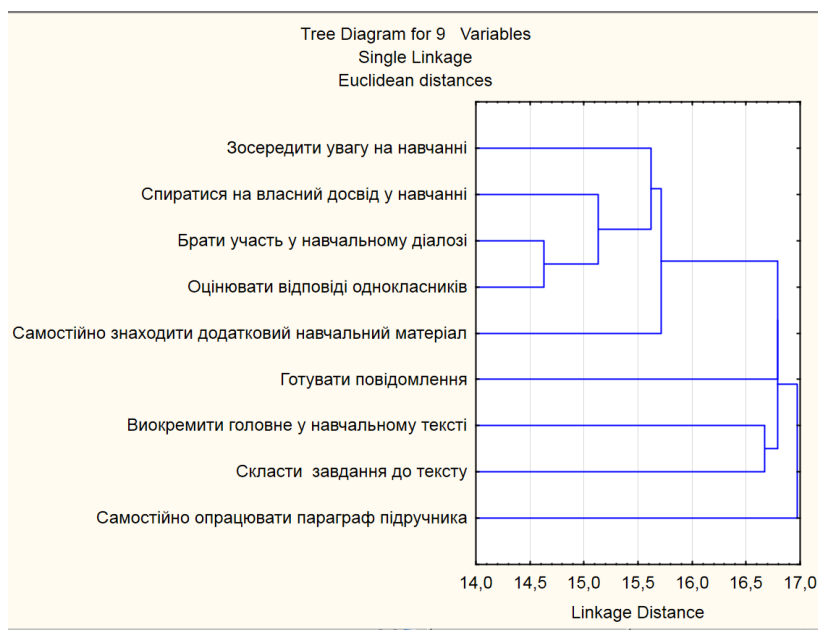


Рис. 3. Кластерне дерево відповідей десятикласників на запитання щодо уміння організувати навчальний процес

Кластерна структура відповідей десятикласників (рис. 4) щодо їх уміння оцінювати й аналізувати навчальний процес свідчить про об'єднання до першого кластера учнів, які здатні оцінити свої здібності і можливість виконувати навчальні завдання і розв'язувати навчальні проблеми. До них близькими є відповіді школярів, які уміють оцінювати причини невдач у навчанні. Найбільше віддалений варіант відповіді — критично сприймати свої успіхи.

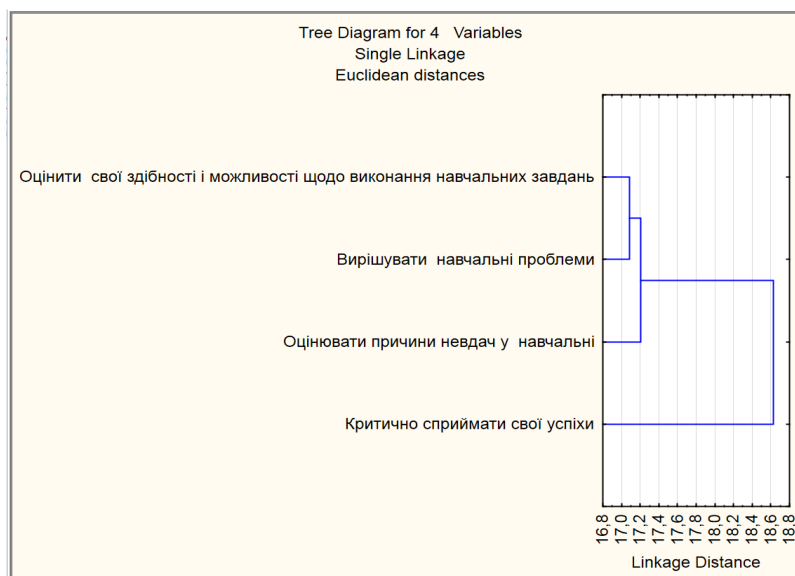


Рис. 4. Кластерне дерево відповідей десятикласників на запитання щодо уміння оцінювати й аналізувати навчальний процес

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведений аналіз педагогічної літератури і результатів експериментального дослідження дає підстави зробити висновок про те, що уміння вчитися є важливою ключовою компетентністю й означає не лише оволодіння шкільним предметом, але і набуття учнями знань у навчальному процесі, здатністю їх використовувати, оцінювати результати власної навчальної діяльності. Погляди вчених щодо структури цієї ключової компетентності певною мірою відрізняються, однак, їх поєднує думка про те, що в основі уміння вчитися лежить навчальна діяльність, яка має такі складові:

- осмислення необхідності уміння вчитися;
- планування самонавчання;
- організація навчальної діяльності;
- перевірка досягнень, самоконтроль та самооцінка.

На основі результатів дослідження можна зробити висновок про те, що більше всього корелюють уміння десятикласників планувати навчальний процес і організувати власне навчання; адекватно оцінювати результати навчання й ефективно його організувати. Найслабкішими зв'язками з іншими складовими компетентності уміння вчитися характеризується здатність школярів осмислювати важливість навчального процесу, що свідчить про низький рівень сформованості мотивації до навчання. Найбільш достовірним зв'язок між складовими компетентності уміння вчитися проявляється в учнів хіміко-біологічного профілю.

Інтерпретація результатів кластерного аналізу дає можливість зробити припущення, що серед ознак сформованості компетентності уміння вчитися, що об'єднують десятикласників, є:

- уміння планувати хід виконання завдання й обрати раціональний спосіб розв'язання завдань;
- здатність прогнозувати результати виконання завдань і здійснювати самооцінку своєї роботи;
- уміння брати участь у навчальному діалозі й оцінювати відповіді однокласників;

- уміння виокремлювати у тексті головне і складати завдання до тексту;
- здатності оцінити свої здібності і можливості виконувати навчальні завдання і розв'язувати навчальні проблеми;
- уміння оцінювати причини невдач у навчанні.

Окрім того, десятикласників поєднало домінуюче розуміння важливості складання ЗНО, вступ до ВНЗ та здобуття професії. До них приєднуються ті, хто вважає важливим отримати глибокі і міцні знання для життя. Найвищими балами (10–12) десятикласники оцінили свої мотиви щодо навчальної діяльності, а саме: здобути професію; скласти ЗНО та вступити до ВНЗ; отримати глибокі, міцні знання для життя; отримати інтелектуальне задоволення від навчання.

Отже, в основі уміння учитися лежать загальнонавчальні уміння, які є інтегрованою характеристикою школярів, як суб'єктів навчальної діяльності. Результатом розвитку загальнонавчальних умінь і навичок є особистість учня, який здатний до самоорганізації, самоосвіти, саморозвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти у країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина XX – початок XXI ст.) : монографія / О. І. Локшина. — К., 2009. — 329с.
2. Петерсон Л. Г. В. Что значит «уметь учиться» / Л. Г. Петерсон, М. Д. Кубышева, С. Е. Мазурина, И. В. Зайцева. — М. : УМЦ “Школа 2000”, 2006. — 78 с.
3. Пукевичюте В.Ю. Тенденции умения учиться как важной компетентности в современном образовании / В.Ю. Пукевичюте // Сборник статей: Молодежь, образование, наука: IX международная научно-практическая конференция студентов, аспирантов, молодых преподавателей, ученых. — Пенза/ответственный редактор В.А. Худяков. — Пензинский ГТУ. — 2014. — 328с.
4. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти / О. Я. Савченко / Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики // за заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : «К.І.С.», 2004. — С. 34–46.
5. Цукерман Г. А. От умения сотрудничать к умению учить себя / Г. А. Цукерман // Психологическая наука и образование. — 1996. — № 2. — С. 53–81.
6. Knowles M. Self directed learning. Chicago: Follet, 1975. — 135с.

Матеріал надійшов до редакції 14.10.2014р.

УМЕНИЕ УЧИТЬСЯ — КЛЮЧЕВАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ УЧЕНИЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ СОВРЕМЕННОГО ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

Вашенко Лидия Семеновна

кандидат педагогических наук, доцент, старший научный сотрудник лаборатории оценивания качества образования Института педагогики НАПН Украины, г. Киев, Украина
vaschenko_ls@ukr.net

Аннотация. В статье даны результаты экспериментального исследования уровня сформированности у десятиклассников умения учиться. В условиях развития информационного общества формирование компетентности, которая определяется способностью человека получать знания и использовать их в конкретной ситуации приобретает особое значение. В ходе исследования были определены составляющие компетентности умения учиться, которые интегрируют мотивационные, социальные, когнитивные и метакогнитивные аспекты процесса обучения. Используя модель компетентности с такими элементами, учащимся было предложено за 12-бальной шкалой определить свой уровень умения учиться: способность осмыслить важность учебного процесса; умение планировать учебный процесс; умение его организовывать; способность анализировать и оценивать результаты обучения.

Ключевые слова: умение учиться; компетентность; корреляция; кластерный анализ.

ABILITY TO LEARN - A KEY COMPETENCE OF MODERN INFORMATION SOCIETY PUPILS

Lidiia S. Vashchenko

Ph.D. in Pedagogics, associate professor, senior researcher,
laboratory of estimation of education quality, Institute of Pedagogics of NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine
vaschenko_ls@ukr.net

Abstract. The article presents the results of experimental studies of the tenth form pupils formation level of their ability to learn. The formation of competence and the ability of humans to acquire knowledge, mobilize and use them in a particular situation became particularly important in information society development. Within the study there are identified interrelated components of competence skills to learn that integrate motivational, social, cognitive and metacognitive aspects of learning. Using a competence model with such elements students could determine their level of ability to learn according to the 12 - point scale: the ability to comprehend the importance of the educational process; ability to plan their learning process; ability to organize it in a proper way; ability to analyze and assess their learning outcomes.

Keywords : learning ability; competence; correlation; cluster analysis.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Lokshyna O. I. The content of school education in the European Union : Theory and Practice (second half of XX – beginning of XXI century.) Monograph // O. Lokshyna. — K., 2009. — 329 s. (in Ukrainian).
2. Peterson L. H. What does it mean " to know how to learn " / L. Peterson, M. D. Kubisheva , S. E. Mazuryna , Y. V. Zaytseva. — M. : UMTS "School 2000", 2006. — 78 s. (in Russian).
3. Pukevychyute V. Yu. Tendency of learning skills as a important competence in modern education / V. Yu. Pukevychyute / Collection papers: Youth, Education, Science: IX International Scientific and Practical Conference of Students, young professors and researchers. - Penza / executive editor V.A.Hudyakov. — Penzinsky GTU. — 2014. — 328p. (in Russian).
4. Y. Savchenko ability to learn as a key competence of general secondary education / A.Y. Savchenko // Competence approach in modern education : international experience and prospects of Ukrainian Library Educational Policy / under total . eds. O. V. Ovcharuk. — K. : "KIS", 2004. — P. 34–46 (in Ukrainian).
5. Tsukerman G. A. From cooperative skills to self directed learning. / H. A. Tsukerman // *Psichologicheskaya Science and Education*. — 1996. — № 2. — P. 53–81 (in Russian).
6. Knowles M. Self directed learning. Chicago: Follet, 1975. 135p. (in English).